

Oponentský posudek na habilitační práci PhDr. Václava Soukupa, CSc.

Název práce: **Geneze člověka a kultury**

Posudek zpracovala: Doc. PhDr. Blanka Knotková-Čapková, Ph.D.

Největším kladem habilitační práce PhDr. Václava Soukupa, CSc., je na první pohled neobvyklá šíře záběru, čemuž odpovídá i vysoce nadprůměrný rozsah textu. Autorovým cílem bylo, jak uvádí v úvodu a v závěru, „antropologická analýza a biokulturologická interpretace vzniku lidského rodu a evoluce kultury“ (str. 5); „napsat ucelenou, interdisciplinárně koncipovanou encyklopedickou práci, která by komplexně shrnula současné poznání o evoluci člověka a vzniku kultury“ (str. 458). Jedná se tedy nikoliv o primární výzkum, ale o shrnutí, strukturování a interpretování dosavadních poznatků, plynoucí z dosavadních primárních (zejména paleontologických a etologických) výzkumů jiných autorů. Pokud je mi známo, takto tematicky vymezená a komplexně zpracovaná publikace v české odborné literatuře dosud neexistuje; z tohoto hlediska tedy může být předkládaná práce zjevným přínosem.

Propojit studium antropologie z pohledu přírodovědných i humanitních věd je úkol nesmírně obtížný a náročný. Je bezpochyby třeba ocenit, do jaké hloubky přírodovědné perspektivy autor (specializací kulturolog) pronikl. Struktura textu v chronologickém i logickém sledu mapuje jednotlivá stadia vývoje člověka především z evolučního hlediska. U těchto stadií (a jejich různých druhů) se jako významné znaky pro konstituování lidské kultury sledují především charakteristiky biologické (viz např. str. 283 – velikost a diferenciací mozku, postupná expanze a reorganizace mozkové kůry a propojení smyslových orgánů, str. 284 – posun k bipedii, apod.), z vnějších vlivů změny prostředí (např. klimatické). Velkou pozornost text věnuje otázkám biologické a kulturní adaptace; koncept kulturní adaptace je charakterizován např. na str. 290 jako „vytváření nadbiologicky vytvořených prostředků a mechanismů – artefaktů, sociokulturních regulativů a idejí“, k čemuž dochází, jak se říká výše, prostřednictvím výroby nástrojů. Pojem kultura je zde tedy implicitně vysvětlen z pohledu evoluční teorie.

Faktologickou stránku textu, týkající se biologického vývoje člověka, posoudit nemohu, není to moje specializace ani zaměření. Soustředím se tedy na komentář z pohledu kulturních studií.

Jak už bylo uvedeno, evoluční teorie představuje základní teoretické paradigma textu. Z interdisciplinárního hlediska je výrazně větší rozsah i hloubka věnována stránce biologického vývoje. Zájem se soustředí spíše na otázky předpokladů pro rozvoj kultury než na kulturu jako samostatný fenomén; tomu je věnována pouze poslední podkapitola práce „Kultura jako hybná síla lidských dějin“ (str. 449-455), k níž se podrobněji vyjádřím níže. Vezmeme-li uvedenou autorovu definici kulturní adaptace, věnuje v práci hlavní pozornost předpokladům pro vytváření artefaktů, které u jednotlivých stadií vývoje specifikuje; menší pozornost je věnována sociokulturním regulativům, ideje (například otázka geneze

náboženství) stojí prakticky mimo záběr. Spíše okrajová pozornost je věnována otázkám mocenských vztahů (např. genderových), což je v rámci současných kulturních studií udivující; konceptualizace kultury autorů vycházejících z konstruktivistických teoretických pozic jsou ponechány stranou (např. Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Stuart Hall, aj.). V textu práce v podstatě nejsou naznačena jiná možná teoretická východiska – očekávala bych, že se s nimi autor argumentačně, případně polemicky vyrovná.

Dominantní část textu je zpracována velmi podrobně, a přitom sepsána i velmi čtivě. Místy se blíží až populárně naučnému textu (což jistě nemusí být na škodu) – vzhledem ke spíše menšímu počtu odkazů. S hloubkou i šíří jádra práce však kontrastuje již výše zmíněná poslední podkapitola „Kultura jako hybná síla lidských dějin“. Její zpracování, a tudíž i zařazení do textu jinak vpravdě encyklopedické koncepce i encyklopedického rozsahu považuji za nešťastné. Představuje kombinaci teorie evoluční a marxistické, kdy jako základní mezníky vývoje lidstva charakterizuje změny výrobního způsobu. Nic proti tomu (i když rétorika je místy poněkud anachronická); nicméně závěr (resp. před-závěr) odborného textu by snad neměl zůstat *pouze* na těchto teoriích staršího data, aniž by byly diskutovány, či alespoň naznačeny jiné – z grand teorií alespoň Durkheim či Weber (i když zde je možná náarážka ve „spojení idejí protestantismu s kapitalistickým řádem“), ze současných namátkou alespoň souhrnný Anthony Giddens. Konec této podkapitoly náznakem odkazuje k environmentalismu, což by stálo za rozvedení (jakož i celá podkapitola, která je jako jediná vedena dominantně z čistě kulturologické perspektivy). Znečištění planety je zde kladeno za vinu „Západu“ (co pojem „Západ“ znamená?), který vyvinul na bývalé kolonie vojenský a ekonomický tlak, aby poskytovaly levné suroviny a energii (str. 455). S kritikou kolonialismu lze samozřejmě jedinečně souznít, ale nikoli v takto zjednodušené podobě. Není zde ani slovo o státech sovětského bloku, jako by se na znečištění nepodílely (??), ba přehled jednotlivých výrobně-společenských formací kapitalismem prostě končí. Souhrnně vzato, tato podkapitola je velmi generalizující a zjednodušující; textu by výrazně prospělo, kdyby byla buď vypuštěna, nebo raději výrazně rozšířena i prohloubena – její téma je dosti klíčové.

Tato výraznější výhrada se ovšem týkala pouze posledních šesti stran před vlastním Závěrem, její kritika by tedy neměla překrýt jinak kladné hodnocení pečlivě zpracovaného textu. Podle kritérií hodnocení habilitační práce vykazuje předkládaná práce vysokou náročnost zpracování řešené problematiky i přínos pro český odborný kontext. Jazyková a stylistická úroveň práce svědčí o bohaté autorské zkušenosti. Text je i téměř čistý bez překlepů (zaznamenala jsem pouze dva – str. 81 a str. 132), což se málokdy podaří.

Doporučuji tedy, aby byl autorovi práce, PhDr. Václavu Soukupovi, CSc., udělen titul docent.

Doc. PhDr. Blanka Knotková-Čapková, Ph.D.